

**Ομιλία Λάμπρου Λιάβα στην τελετή επίδοσης του
Βραβείου Εξαίρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας 2022
από το Ι.Τ.Ε και την Πρόεδρο της Δημοκρατίας
21 Δεκεμβρίου 2022 - Κτήριο Παλαιάς Βουλής**

Να ξεκινήσω ευχαριστώντας από καρδιάς την πρόεδρο της Επιτροπής, καθηγήτρια Μαρία Ευθυμίου, για την αγάπη της και για τα καλά της λόγια, καθώς και όλα τα επιφανή μέλη της Επιτροπής του Βραβείου γι' αυτή την τόσο σημαντική διάκριση. Αποτελεί για μένα μεγάλη τιμή, εξαιρετική χαρά και βαθιά συγκίνηση.

Και θεωρώ ότι δεν αναφέρεται μόνο στα 40 χρόνια της επιστημονικής μου διαδρομής και στα 30 χρόνια της θητείας μου στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Είναι παράλληλα μια αναγνώριση για το συνολικό έργο, σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, που επιτελείται απ' όλους τους συναδέλφους στον Τομέα της Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας, στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου. Και ειδικότερα για τα γνωστικά αντικείμενα τα σχετικά με την ελληνική μουσική παράδοση, στη θεωρία και την πράξη: δημοτικό τραγούδι, αστική λαϊκή μουσική, ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα, μουσικά σύνολα, εθνομουσικολογική έρευνα, οργάνωση μουσικών αρχείων, μουσική πολιτιστική διαχείριση.

Σε μια τόσο σημαντική περίσταση όπως η αποψινή, αναπόφευκτα ο τιμώμενος οδηγείται σε μιαν ανα-δρομή, ένα ανα-στοχασμό σε σχέση με το ξεκίνημα και την όλη διαδρομή του. Οπότε θα μου επιτρέψετε σ' αυτή την ομιλία έναν τόνο πιο ...προσωπικό. Ανακαλώντας τους δικούς μου δασκάλους, εκείνους που με διαμόρφωσαν ώστε να προσπαθήσω, κι εγώ με τη σειρά μου, να γίνω «δάσκαλος», κρίκος στην αλυσίδα.

Όπως είπα κάποτε στους γιούς μου, και όπως λέω στους πρωτοετείς μας φοιτητές, κάποιος -όπως εγώ- που «μπήκε» στην ...ιατρική, για να «τελειώσει» τη ...Νομική, ώστε να μπορέσει -επιτέλους- να «κάνει μουσική» είναι ίσως ο τελευταίος που μπορεί να σας μιλήσει για ...κλασικό επαγγελματικό προσανατολισμό!

Μπορώ όμως να σας διαβεβαιώσω για τη σημασία που έχει να κυνηγήσεις τ' όνειρο. Και ότι αν δεν χάσεις, για ένα διάστημα, από τα μάτια σου τη στεριά δεν θα ανακαλύψεις νέους τόπους.

Η «Ιθάκη» είναι τελικά το ίδιο το ταξίδι. Είναι το επόμενο «πρωτοειδωμένο» λιμάνι, όπου θα μπεις «με ευχαρίστηση και με χαρά». Αναζητώντας «όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά». Αναζητώντας τη γνώση: «Να μάθεις και να μάθεις από τους σπουδασμένους», που λέει ο ποιητής. Τους σπουδασμένους στις επιστήμες, στις τέχνες, στη ζωή!

Αισθάνομαι πολύ τυχερός, βαθειά ευγνώμων, για τα ταξίδια που μου χάρισε -και μου χαρίζει ακόμη- η Μουσική. Και πάνω απ' όλα για τους συντρόφους, τους συνοδοιπόρους που τα ζήσαμε παρέα και που εξακολουθούμε να τα μοιραζόμαστε. Γιατί δεν αρκεί μόνο το «πολλών ανθρώπων οίδεν άστεα» της Οδύσσειας. Αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι το δεύτερο σκέλος της ομηρικής φράσης: «Πολλών ανθρώπων οίδεν άστεα ...και νόον έγνω»!

«Και νόον έγνω». Η γνωριμία με την ανθρώπινη νοοτροπία, την κουλτούρα, τον πολιτισμό του «άλλου», του «ξένου», του «διαφορετικού». Και μέσα από αυτή τη γνωριμία να θέτεις -ανά πάσα στιγμή- σε δοκιμασία τις δικές σου πολιτισμικές επιλογές, το δικό σου «στίγμα». Ο καθρέφτης μας είναι οι άλλοι... «Και νόον έγνω» Αυτό είναι το «κλειδί» που οδηγεί από την κλασική Μουσικολογία στην Εθνομουσικολογία. Από την απλή αναπαραγωγή, εκ-τέλεση ή ερμηνεία ενός συγκεκριμένου «έργου», από την παρτιτούρα, σ' αυτό που οι εθνομουσικολόγοι ορίζουμε ως «επι-τέλεση», στο συλλογικό μουσικό βίωμα, στη μουσική ζωή.

Επι-τέλεση σε σχέση με το: πότε, πού, πώς, ποιός, και ένα τεράστιο ΓΙΑΤΙ, με πλήθος τα ερωτηματικά που καλείσαι να διερευνήσεις ως προς τα κοινωνικά τους συμφραζόμενα. Σε σχέση με την ανθρώπινη έκφραση και επικοινωνία, τη μνήμη και την ταυτότητα ενός λαού, μιας εθνοπολιτισμικής ομάδας, μιας κοινότητας, ακόμη και μιας παρέας. Έτσι όπως αποτυπώνονται δυναμικά στο τρίπτυχο «λόγος, μέλος, κίνηση». Στην αγία, ομοούσιο και αδιαίρετη τριάδα κάθε λαϊκού πολιτισμού: τραγούδι-μουσική-χορός.

Το δικό μου ταξίδι προς αυτή την κατεύθυνση ξεκίνησε στην αστική γειτονιά της Κυψέλης. Παιδί της πόλης, έφηβος της Μεταπολίτευσης, αν και η καταγωγή του πατέρα μου ήταν από τη Θεσσαλία, εγώ δεν είχα άμεσα βιώματα από την επαρχία και το δημοτικό τραγούδι. Ως μοναχοπαίδι, με πατέρα χειρουργό και μητέρα αναισθησιολόγο, ήταν δεδομένο ότι ...θα γίνω γιατρός! Αλλά τη μέρα που βγήκαν τ' αποτελέσματα συνειδητοποίησα ότι αυτό που κατά βάθος ήθελα ήταν ...«να κάνω μουσική»! Τί μουσική όμως; Σ' ένα «καλό αστικό σπίτι» η μουσική δεν θεωρούνταν επάγγελμα αλλά μόνο ...χόμπι! Στο Πανεπιστήμιο δεν υπήρχαν ακόμη Τμήματα Μουσικών Σπουδών. Η Νομική, ως δεύτερη επιλογή που άφηνε χρόνο για τις ωδειακές σπουδές, απάλυνε κάπως την ...απελπισία των γονιών μου. Τουλάχιστον το παιδί θα σπουδάσει «κάποια επιστήμη» και δεν θα πεθάνει στην ψάθα ως ...μουζικάντης! Θα τον διορίσουμε και νομικό σύμβουλο στη ΔΕΗ, όπου ο πατέρας ήταν Αρχίατρος! Ευτυχώς η ΔΕΗ γλύτωσε από τις νομικές μου συμβουλές και με κέρδισαν τα μουσικά ταξίδια!

Αρχικά με τράβηξε η σύνθεση. Έτσι, μέσα από μια σειρά συμπτώσεων (απ' αυτές όπου «συνωμοτεί το σύμπαν») βρέθηκα στα 20 μου χρόνια να γράφω μουσική για το Λαϊκό Πειραματικό Θέατρο του Λεωνίδα Τριβιζά. Εκεί γνώρισα την Ιωάννα Παπαντωνίου, που έκανε τα σκηνικά και τα κοστούμια στο ίδιο θέατρο. Με προσκάλεσε να επισκεφθώ το Μουσείο της στο Ναύπλιο, το «Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα», όπου πρωτοσυνάντησα τον Φοίβο Ανωγειανάκη, τον πνευματικό μου πατέρα. Ηχογραφούσε για το αρχείο του Ιδρύματος έναν βοσκό, τον Γιώργη Μάρα από την Επίδαυρο, που έπαιζε φλογέρα.

Για μένα ήταν κάτι πρωτόγνωρο: οι νότες, οι μελωδικές γραμμές, η όλη αίσθηση, η μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον ελεύθερο αυτοσχεδιασμό του βοσκού και στην κλασική μουσική που ήξερα ως τότε στο Ωδείο, απόλυτα εξαρτημένος από τις παρτιτούρες μου.

Ο Ανωγειανάκης ήταν εκείνος που μου μίλησε για τη δύναμη και την εκφραστικότητα της παραδοσιακής μουσικής, για τα λαϊκά όργανα της περίφημης συλλογής του, για το Μουσείο Οργάνων που ετοιμάζε, για την «Εθνομουσικολογία».

Με συμβούλεψε, πέρα από τις κλασικές μου σπουδές, να μελετήσω βυζαντινή μουσική και δημοτικό τραγούδι, σαν δύο όψεις του ίδιου και του αυτού νομίσματος στη μουσική μας παράδοση. Ο δρόμος οδηγούσε στον «Δάσκαλο», τον Σίμωνα Καρά! Και πρέπει να πω ότι τα σημαντικότερα τα μαθαίναμε από αυτόν όχι τόσο στην ώρα της διδασκαλίας, όσο κυρίως στις ατέλειωτες συζητήσεις, στη συναναστροφή μαζί του. Από τον Καρά –και, λίγο αργότερα, από τη μαθήτριά του, την αείμνηστη Δόμνα Σαμίου- μνήθηκα στην τελείως διαφορετική «λογική» του κόσμου της παραδοσιακής μουσικής, τόσο στη δομή (τις μουσικές κλίμακες και τους ρυθμούς) όσο και στο ήθος (στη λειτουργία της). Ένας νέος κόσμος, τόσο διαφορετικός από αυτόν που ήξερα έως τότε...

Γνώρισα καλύτερα τον Γιώργη Μάρα, πήγα στο μαντρί του στην Επίδαυρο με το κασετοφωνάκι μου. Μου έπαιξε σε μια φλογέρα που έφτιαξε εκείνη την ώρα από ένα καλάμι. Κυριολεκτικά με τον αέρα έκανε μουσική! Κι ύστερα με άφησε άναυδο όταν μου εξήγησε πώς «ταίριαζε» τους ήχους από τα κουδούνια του κοπαδιού του στον τόνο της φλογέρας του, ώστε «να του κρατούν το ίσο». Η «ποιμενική συμφωνία» στο μαντρί της Επιδαύρου έβαλε μέσα μου πια σε δεύτερο πλάνο την «Ποιμενική» 6^η Συμφωνία του Μπετόβεν!..

Ακολούθησε ένα νέο ταξίδι και η πρώτη επαφή με τα τραγούδια στα Ελληνόφωνα χωριά της Κάτω Ιταλίας. Κατευθείαν στα βαθιά με μια βουτιά στον χρόνο!.. Εδώ πλέον η ανάγκη για επιστημονική μέθοδο στην έρευνα έγινε επιτακτική. Η Εθνομουσικολογία μονόδρομος. Κι από κοντά ο πρώτος μου δίσκος ως νεοφώτιστος: «Η ελληνική μουσική παράδοση της Κάτω Ιταλίας».

Μια υποτροφία από το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, για την οποία πάντοτε θα είμαι ευγνώμων, φούσκωσε τα πανιά και το ταξίδι μ' έφερε στο Παρίσι και στη Γενεύη. Αυλή των θαυμάτων, οι μουσικές του κόσμου, του κόσμου τις μουσικές. Γόνιμα χρόνια... Εδώ συνάντησα δυο κορυφαίες μορφές δασκάλων της εθνομουσικολογίας: Claudie Marcel Dubois και Samuel Baud-Bovy. Στον Ανωγειανάκη και στον Καρά χρωστάω το μουσικό «ζην», σ' αυτούς τους δυο (Marcel- Dubois και Baud-Bovy) οφείλω το «ευ-ζην».

Μου αποκάλυψαν ότι δεν είμαστε μόνοι-ανάδελφοι, ούτε η Ελλάδα το κέντρο του Σύμπαντος, όπως το θεωρούσα. Με κατεύθυναν ώστε να τοποθετήσω την ελληνική μουσική στα σταυροδρόμια των πολιτισμών. «Τ' αηδόνια της Ανατολής

και τα πουλιά της Δύσης». Βαλκάνια, Μεσόγειος, η καθ' ημάς Ανατολή, Περσία κι Αραβία, οι Δρόμοι του Μεταξιού ως την Ινδία και την Κίνα, οι Δρόμοι της Πολυφωνίας, τα πολιτισμικά μουσικά δίκτυα επικοινωνίας σε ένα αδιάκοπο «δούναι και λαβείν».

Συνειδητοποίησα ότι το τραγούδι, η μουσική και ο χορός, αυτά που συνήθως κομματιάζουμε και μελετάμε ξέχωρα, δεν είναι «ξεκάρφωτα». Εντάσσονται λειτουργικά «εις σάρκαν μία» σε έθιμα και τελετουργίες, σοφά τοποθετημένα στον κύκλο του χρόνου και στον κύκλο της ζωής. Στα λαϊκά δρώμενα όλου του κόσμου βρίσκονται οι ρίζες του θεάτρου, το διαχρονικό αίτημα της «σύνθεσης των τεχνών» που οδήγησε από το αρχαίο Δράμα στην Όπερα. Άρχισα να καταγράφω τα «μικρά δράματα», τις «λαϊκές όπερες» που - ευτυχώς- επιτελούνται ακόμη δίπλα μας ως ζώσα παράδοση: την ταραντέλα-πίτσικα στα Γκρεκοχώρια του Σαλέντο, τα Αναστενάρια, τα αποκριάτικα δρώμενα, το μοιρολόι της Παναγιάς (που συναντά τον θρήνο της Δήμητρας), τις πασχαλινές «ιεροτελεστίες της Άνοιξης» (που δοξάζουν τον Χριστό μαζί και τον Άδωνι). Από κοντά και το θέατρο σκιών, η απόλυτη ελληνική λαϊκή όπερα που ενώνει όλες τις τέχνες!

Ο Baud-Bonny απέδειξε με τις μελέτες του ότι η ομαλή εξέλιξη όχι μόνον της ελληνικής γλώσσας αλλά και της μουσικής δεν διακόπηκε ποτέ, από την αρχαιότητα, στο Βυζάντιο, στην Οθωμανική κατάκτηση, στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα!

Είναι γεγονός ότι οι απόψεις για αυτή τη διαχρονική εξέλιξη συχνά ταυτίστηκαν με αυθαίρετα σοβινιστικά ιδεολογήματα! Όμως υπάρχουν πλέον σοβαρά επιστημονικά επιχειρήματα που έρχονται να υποστηρίξουν αυτή τη σύνδεση. Με συγκεκριμένες αναφορές σε κοινά μετρικά σχήματα, μουσικές κλίμακες, ρυθμούς, οργανολογικούς τύπους, μουσικά και χορευτικά είδη, έθιμα και τελετουργίες που επιβιώνουν στον κύκλο της ζωής και στον κύκλο του χρόνου, στο νεότερο ελληνικό δημοτικό τραγούδι αλλά και στο ρεμπέτικο.

Όμως –προσοχή!!- διαχρονική συνέχεια και ενότητα δεν σημαίνει ούτε ακινησία ούτε απομόνωση. Στο τραγούδι όπως και στη γλώσσα δεν έπαψε ποτέ το αδιάκοπο «δούναι και λαβείν», αφομοιώνοντας και αναπλάθοντας δημιουργικά τα «ξένα» στοιχεία απ' όλους τους πολιτισμούς και τους λαούς με τους οποίους

ήρθαμε σε επαφή σ' αυτό το πολιτιστικό σταυροδρόμι ανάμεσα στις τρεις ηπείρους.

Προσπαθούμε να πείσουμε τους φοιτητές μας ότι λαϊκή παράδοση είναι μια ζωντανή και δυναμική διεργασία που συνδέει το παρελθόν με το μέλλον γονιμοποιώντας το παρόν. Είναι σαν ένα χωράφι που κληρονόμησες από τους προγόνους σου, με χρέος να το κληροδοτήσεις στους επόμενους, αφού όμως πρώτα το καλλιεργήσεις εσύ με τον δικό σου ιδρώτα, ώστε να παράγεις και να γευτείς τους δικούς σου καρπούς. Από τους καρπούς αυτούς θα κριθεί η γενιά σου. «Τούτο τον κόσμο που 'μαστε άλλοι τον είχαν πρώτς, τώρα τον έχουμε εμείς, κι άλλοι τον καρτεράνε!»

Η παράδοση είναι σαν ένα ποτάμι που δεν σταματά να κυλά, να δέχεται καινούργια νερά και να γονιμοποιεί τις νέες σοδειές πριν καταλήξει στη θάλασσα! Πώς μπορείς να περιορίσεις ένα ποτάμι σ' ένα ποτήρι νερό ή σ' ένα μπουκάλι με νερό «απεσταγμένο»;

Και όμως, δυστυχώς, συχνά αυτή η παράδοση αντιμετωπίζεται σαν ένα μουσειακό έκθεμα, αντικείμενο αρχαιολογικής ανασκαφής ή –ακόμα χειρότερα– σαν ένα κρεβάτι του Προκρούστη όπου αυτόκλητοι «θεματοφύλακες» και «συλλέκτες» κόβουνε πόδια και κεφάλια στο όνομα ενός αυθαίρετου δήθεν «αυθεντικού προτύπου». Τότε οι πρωτογενείς μορφές αποδυναμώνονται σ' ένα επιφανειακό, τυποποιημένο φολκλόρ. Το «είμαι» γίνεται «έχω» και «κατέχω». Το κοινόχρηστο αγαθό μετατρέπεται σε καταναλωτικό προϊόν με ημερομηνία λήξης και η σχέση με την ομάδα, με την κοινότητα, από σχέση ζωής καταλήγει σε σχέση ατομική, παθητική, πελατειακή.

Αντιθέτως, η δύναμη και η ζωντάνια της παράδοσης δοκιμάζεται ακριβώς στη δυνατότητά της ν' αναπλάθεται δημιουργικά, να επιβεβαιώνει και να αναδιαπραγματεύεται τη σχέση ταυτότητας με τους φορείς της, σε κάθε νέα επι-τέλεση. Κάθε φορά που ξαναζωντανεύει σε ένα νέο σώμα, σε ένα νέο στόμα, στον δυναμικό διάλογο ανάμεσα στο «εγώ» και το «εμείς», το «εμείς» και «οι άλλοι».

Αυτά με έμαθαν στα ταξίδια μου οι επώνυμοι, όπως και οι πολλοί «ανώνυμοι» δάσκαλοί μου:

Ο φιλόλογός μας στο Βαρβάκειο ο Αναστάσιος Στέφος, που μας δίδαξε ελευθερία και γλώσσα, ποίηση και ιστορία. Έχουμε τη χαρά να είναι μαζί μας σήμερα. Κύριε Τάκη, ένα μεγάλο δημόσιο ευχαριστώ, από καρδιάς!

Ο μοναδικός Άγγελος Δεληβοριάς, ο ευπατρίδης που μας μύησε στην οικουμενικότητα του Ελληνισμού, επαληθεύοντας τη ρήση του Καβάφη: «Δεν είμαι ούτε Έλλην ούτε Ελληνίζων. Είμαι Ελληνικός». Και που με έπεισε ότι η επιστημονική μέθοδος δεν είναι απαραίτητα ξεκομμένη από το συναίσθημα...

Ο σπουδαίος «διπλός» συνθέτης, ο Γιάννης Κωνσταντινίδης / Κώστας Γιαννίδης, που με δίδαξε ότι η μουσική ΔΕΝ είναι μία, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ότι ανάμεσα στα μουσικά είδη ΔΕΝ χωράνε στεγανά. Και μου έδειξε ότι μπορείς να είσαι «διπλός» μα όχι διχασμένος!

Δασκάλα μου θεωρώ και την Αγγέλα Παπάζογλου, την τραγουδίστρια τη Σμυρνιά, που στην Καταστροφή ανέβηκε και μάζεψε τις απλωμένες στο δώμα κουρελούδες. «Να καούνε πλυμένες, διπλωμένες» -είπε, μέσα σ' εκείνο το κακό- «να μη μας πούνε παλιονοικοκυράδες»! Και έπειτα, στην προσφυγιά, αφηγούνταν: «Όλα τα άλλα τα χάσαμε. Το τραγούδι μόνο είχε σωθεί μέσα μας. Δεν έπρεπε να το αφήσουμε να πάει χαμένο, να σβήσει και αυτό...» Κι έβγαζε ένα ολόκληρο γλέντι συνοδεύοντας τα τραγούδια από τις αλησμόνητες πατρίδες μ' ένα ταψί! Τί μεγαλύτερο μάθημα ζωής; Πως είμαστε ΟΧΙ τα υλικά που κατέχουμε. Η αληθινή μας περιουσία είναι όλα εκείνα τα άυλα που εμπεριέχουμε: η κοινή μνήμη, η συλλογική ταυτότητα, το τραγούδι μας. Όλα αυτά που κανένας δεν μπορεί να μας στερήσει.

Η αγαπημένη μου η Αννέτα, που βόσκει τα πρόβατά της στην Αρχαία Ολυμπία, με δίδαξε ΠΩΣ η ιστορία γίνεται τραγούδι, τραγουδώντας για τον Κολοκοτρώνη σαν να 'ναι ο γείτονας διπλανής πόρτας. Περνώντας αβίαστα από το μίλημα στο τραγούδισμα, «συνθέτοντας», αυτή η... «αγράμματη», σπαρακτικά μοιρολόγια για τους ξενιτεμένους και αμέσως μετά τρυφερά νανουρίσματα για τα εγγόνια της!

Ο Μανόλης ο Μανασάκης στην Κρήτη με έπεισε για τη δύναμη του ανθρώπου, παίζοντας το μπουζούκι με το κομμένο χέρι του, μέσα στη χαρμολύπη του ελληνικού γλεντιού. «Φάτε και πιείτε φίλοι μου, χαρείτε να χαρούμε, τούτο τον χρόνο τον καλό, τον άλλο ποιός το ξέρει, για ζούμε για πεθαίνουμε, για σ' άλλον κόσμο πάμε.»

Ο Χρήστος, ο Πόντιος χορευτής, ζωντάνευε κάθε φορά στα πόδια του τη φράση του Ζορμπά: «Δεν μπορώ να σου το πω, μπορώ όμως να στο χορέψω!» Τα πόδια του τραγούδαγαν μαζί με το νταούλι!

Όμως εξίσου δασκάλους μου θεωρώ κι άλλους που δεν ευτύχησα να τους γνωρίσω αλλά τους ανακάλυψα, με διαμόρφωσαν μέσα από τις αφηγήσεις, τα κείμενα, τις ηχογραφήσεις, τις εικόνες τους:

Τη Μαργκερίτ Γιουρσενάρ στα «Απομνημονεύματα του Αδριανού», αλλά και τον Μάρκο Βαμβακάρη στα δικά του «Απομνημονεύματα». Τον Αττίκ και τον Τσιτσάνη. Το «αμάν» της Ρόζας Εσκενάζυ και το «αχ» του Καζαντζίδη. Τη Βέμπο, τη Μαρίκα Νίνου και τη Φλέρυ Νταντωνάκη. Τον Θεόφιλο, τον Ευγένιο Σπαθάρη και τον Τσαρούχη. Τον Χατζιδάκι και τον Σαββόπουλο.

Κρατάω ως πυξίδα μου τη φράση του Χατζιδάκι: «Θα πρέπει, επιτέλους, να μάθουμε να ξεχωρίζουμε ένα μνημείο ποιητικό από ένα μνημείο για τα κοιμητήρια. Ένα τραγούδι γνήσια λαϊκό από ένα τραγούδι απλώς «για τον λαό». Και είμαι πεισμένος ότι ένα από τα μεγαλύτερα πολιτιστικά ναυάγια της εποχής μας είναι η απώλεια του «γνήσια λαϊκού» και η υποκατάστασή του από δήθεν «έντεχνο-λαϊκές» κατασκευές και φολκλορικές αναπαραστάσεις.

Πώς να επιχειρήσεις να τα διδάξεις όλα αυτά στους σημερινούς νέους; Μέσα από ποιούς κώδικες θα καταφέρεις τους πείσεις ότι τους «αφορούν» στις σημερινές τους ανάγκες για έκφραση κι επικοινωνία; Ιδού η πρόκληση για τον δάσκαλο!

Αυτό συνιστά για μένα ένα «στοίχημα ζωής» που συνδέεται ήδη με την πρώτη μου ενασχόληση με τη μουσική παράδοση. Όταν στο ξεκίνημά μου, στις αρχές της δεκαετίας του '80, τα «δημοτικά», τα «βλάχικα» ήταν στο περιθώριο, ταυτισμένα με τη Δικτατορία, και με την προκατάληψη ότι δεν αφορούν ένα ευρύτερο κοινό και –κυρίως- τους νέους. Το 1981 σταμάτησα τις εκπομπές της κλασικής μουσικής που έκανα ως τότε και ξεκίνησα το ραδιοφωνικό «Αλάτι της Γης». Και θυμάμαι τη διευθύντρια του ραδιοφώνου να λέει: «Λάμπρο, Κυριακή πρωί, μη βάζεις ...πολλά κλαρίνα, γιατί ο κόσμος θα νομίζει ότι έγινε πραξικόπημα! Καλύτερα νησιώτικα, νησιώτικα που είναι πιο ...light!!!»

Καταλαβαίνετε λοιπόν με πόση «άγρια χαρά» και περηφάνια, 40 χρόνια ύστερα, βλέπω πια σήμερα όλα αυτά τα νέα παιδιά: στα Μουσικά Σχολεία (που

έχουν κάνει εξαιρετική δουλειά), στις Μουσικές Σχολές των Πανεπιστημίων, στους χιλιάδες Συλλόγους σε όλη την Ελλάδα και τη Διασπορά, στα μπαράκια, τις μουσικές σκηνές, στα τοπικά πανηγύρια, τα γλέντια. Να συν-κινούνται, να συν-πράττουν, κρατώντας στα χέρια τους, απενοχοποιημένα και υπερήφανα, όλα αυτά τα λαϊκά μουσικά όργανα που κάποια στιγμή φοβηθήκαμε ότι θα χαθούν: ταμπουράδες, κανονάκια, λύρες, τσαμπούνες... «Είναι μαγκιά να παίζω τσαμπούνα, με κάνει και ξεχωρίζω» μου είπε ένας 16χρονος από τη Σύρο στις Συναντήσεις των Λαϊκών Πνευστών του Αιγαίου που διοργανώνουμε κάθε χρόνο. Ξεκινήσαμε πριν από 20 χρόνια στη Τζιά με 20 υπέργηρους τσαμπουνιέρηδες και φτάσαμε στους 200 μουσικούς, με τους μισούς από αυτούς να είναι κάτω των 25 χρονών!

Οι νέοι πιάνονται αυθόρμητα στον κύκλο του χορού, ψάχνουν τους «δρόμους» (τις κλίμακες), ακροβατούνε στους ρυθμούς, αποκρυπτογραφούν τις τεχνικές παιχνιδιού, δοκιμάζουν τα ποικίλα στις μελωδίες, ανιχνεύουν τις τοπικές παραλλαγές, εντοπίζουν σπάνιες ηχογραφήσεις, πειραματίζονται στις οργανοκατασκευές, τολμούν συνδυασμούς οργάνων. Γεμίζουν το αμφιθέατρο και μας ζορίζουν με τις ερωτήσεις τους. Στη δική μας «θέση» προτάσσουν τη δική τους «αντίθεση». Και έτσι τελικά επέρχεται η «σύνθεση» για τον καθένα χωριστά, σ' έναν δυναμικό διάλογο όπως οφείλει να είναι μια ακαδημαϊκή διδασκαλία, απαλλαγμένη από αξιώματα κι αφορισμούς.

Παράλληλα, αναζητάμε κι ένα ευρύτερο ρεπερτόριο, μέσα από τις εκλεκτικές συγγένειες της μουσικής μας παράδοσης με τις «μουσικές του κόσμου», με συγγενικά είδη, όπως το Ρεμπέτικο, με άλλες μουσικές όπως η Τζαζ, το Ροκ, ακόμη και η Ραπ που θεωρώ ότι εκπροσωπεί το ρεμπέτικο του σήμερα, τη σύγχρονη «ραψωδία» (ραπ) των δυτικών προαστίων.

Ναι λοιπόν, τις τελευταίες δεκαετίες έχει υπάρξει μια πραγματική αναγέννηση στον χώρο μας κι αυτό δεν είναι από συγκυρία ή μόδα. Είναι η βαθύτερη ανάγκη των νέων ανθρώπων, να βρουν σταθερά σημεία απέναντι στην ισοπέδωση και τη σύγχυση της παγκοσμιοποίησης. Να δοκιμάσουν κάτι που «δεν σπάει» για να πιαστούνε μέσα στη φυγή: «Δώστε μου μια ταυτότητα να θυμηθώ ποιός είμαι!», καταπώς τραγουδάει ο Νίκος Γκάτσος στα «κατά Μάρκον». Κι εγώ θα τολμήσω να το παραφράσω: «Δώστε μου μία μουσική να θυμηθώ ποιός είμαι!..»

Αυτό είναι το καθήκον το δικό μας ως ερευνητών και δασκάλων. Η πρόκληση ώστε να επιχειρήσουμε να καταγράψουμε, να συγκεντρώσουμε, να τεκμηριώσουμε με επιστημονικό τρόπο και –στη συνέχεια- να διαχειριστούμε, σε πολλαπλά επίπεδα, την κοινοποίηση όλου αυτού του πρωτογενούς υλικού, προτείνοντας τους κώδικες για μια σύγχρονη και δημιουργική προσέγγισή του. «Μουσικήν ποίει και εργάζου!» λοιπόν, όπως επιτάσσει στον Σωκράτη ένα επίμονο όνειρο στον «Φαίδρο» του Πλάτωνα. Και, ας μην ξεχνάμε ότι ο όρος «Μουσική» (που από τα ελληνικά πέρασε στις περισσότερες κύριες γλώσσες του κόσμου) προέρχεται από τη δωρική ρίζα «μω» που σημαίνει «ερευνώ, ζητώ να μάθω». Η Έρευνα και η Παιδεία, λοιπόν, είναι συνώνυμα με τη Μουσική, ενώ από την ίδια ρίζα πηγάζουν και το «μυστήριο» και ο «μύστης» και βέβαια η «μύηση»!

Κλείνοντας, μαζί με τις θερμότερες ευχαριστίες προς όλους, αισθάνομαι την ανάγκη να αφιερώσω αυτό το βραβείο στους φοιτητές μας, προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς, στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, στα πνευματικά μας παιδιά, στο μέλλον.

Και, επιτρέψτε μου, να το αφιερώσω και στους δύο γιούς μου, στον Μαθιό και στον Ανδριανό, καθώς και στη δίχρονη εγγονή μου την Ελίνα, που η γέννησή της μας έφερε μια ακτίδα φωτός μέσα στο σκοτάδι της πανδημίας.

Σήμερα, η 21^η Δεκεμβρίου είναι η πιο μεγάλη νύχτα, το πιο βαθύ σκοτάδι. Τιμάμε τη μνήμη των δύο σπουδαίων πανεπιστημιακών λειτουργών, του Βασίλη Ξανθόπουλου και του Στέφανου Πνευματικού, που γνώρισαν την τυφλή δολοφονική βία. Όμως από αύριο –είναι φυσικός νόμος- το φως, η ελπίδα θ' αρχίσει και πάλι να μεγαλώνει. Μαζί με τη γέννηση του Θεού (του Αήττητου Ήλιου, του Μίθρα, του Χριστού) που οι θρησκείες της Ανατολής την τοποθέτησαν ακριβώς σ' αυτή την κρίσιμη μεταβατική περίοδο από τον Θάνατο-Χειμώνα στην Άνοιξη-Ζωή.

Δεν είναι τυχαίο ότι στην αρχαιότητα ο θεός του Ήλιου, ο Απόλλωνας είναι και θεός της Μουσικής αλλά ταυτόχρονα και θεός της Μαντικής που προβλέπει το μέλλον. Ενώ οι ακόλουθοί του, οι Μούσες, είναι κόρες του Διός και έχουν μητέρα τη Μνημοσύνη, τη θεά της Μνήμης. Γεφυρώνοντας έτσι συμβολικά το

παρελθόν με το μέλλον, με τη Μουσική που συμπυκνώνει όλες τις τέχνες μέσω των Μουσών!

Γι' αυτό, λοιπόν, «Μουσικήν ποίει καὶ ἐργάζου!..»